ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ
İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİ

DİN ÖĞRETİMİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİ

İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE ŞEHİR

Neler Öğreneceğiz?

1. Şehirleşmenin Tarihçesi
2. Şehir ve Medeniyet İlişkisi
3. Şehir ve Özellikleri

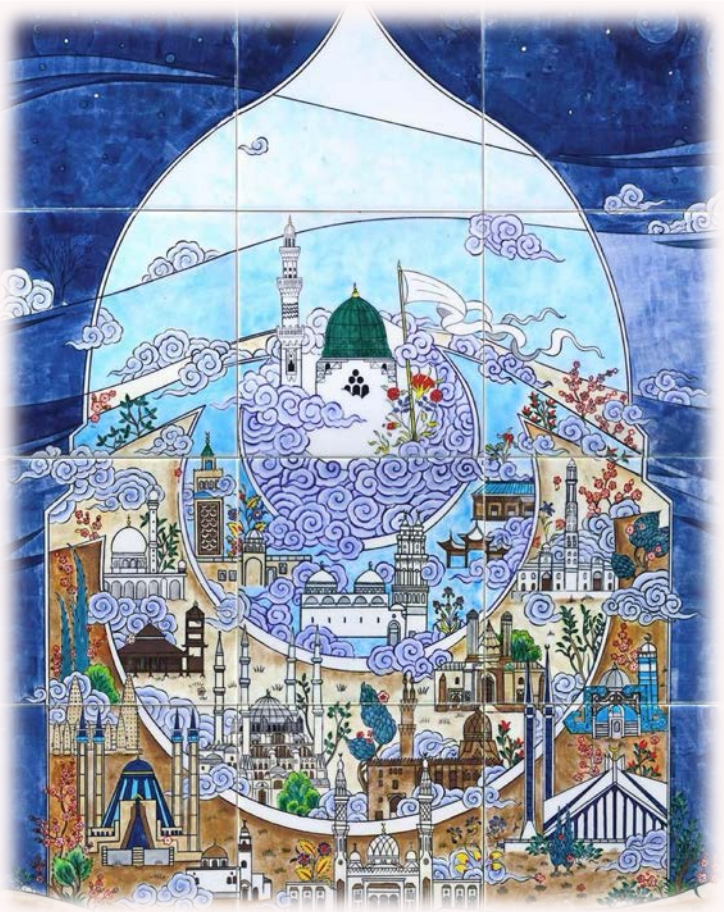

- **Yaşadığınız şehrin tarihiyle ilgili neler biliyorsunuz?**

1. Şehirleşmenin Tarihçesi

- İnsan var oluşundan itibaren topluluk halinde yaşamış, maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşıladığı yerleşimleri köy, kasaba, şehir gibi isimlerle nitelemiştir.

- Bunlar arasında nüfusu, idari yapılanması ve mekân organizasyonu yönünden en geniş imkânlara sahip olanı şehirdir.

- Şehirler köy ve kırdaki sakin hayata karşılık, alt yapıları, üst yapıları, yönetim organizasyonları ve mesleklerin çeşitliliği yönüyle iç içe geçmiş unsurların terkibinden meydana gelmiştir.

Biliyor musunuz?

- Şehir Farsça bir kelimedir. Kur'an'da; Medine, karye, belde, mısr, beyt, mesken, dâr-diyar gibi farklı kelimeler şehir anlamını ifade edecek şekilde kullanılmıştır.

- Şehir, her tarihî dönemde toplumların hayat biçimini ve inanç değerlerini taşıyan bir yapı olarak farklı şekillerde ortaya çıkmıştır.

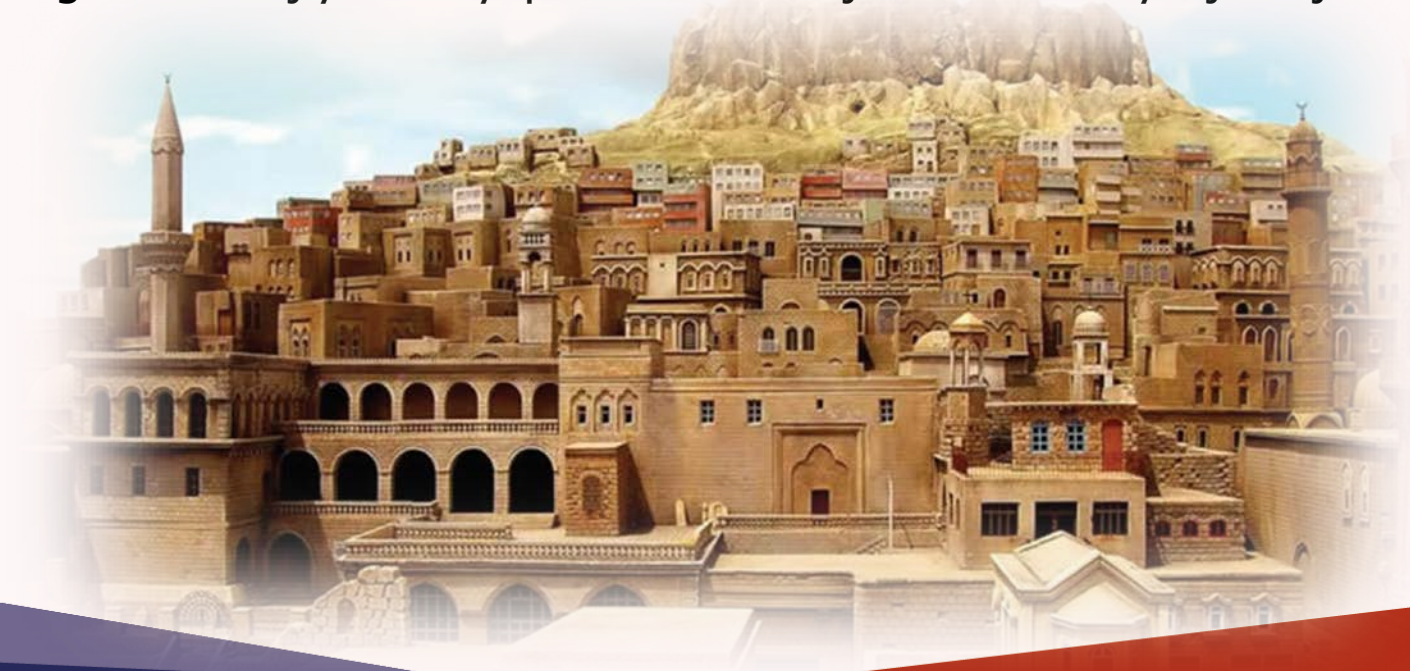

- Şehirlerin kurulması konusunda farklı görüşler vardır.
- Kur’an’da Mekke "Ümmülkura/Şehirlerin anası" olarak nitelenir.

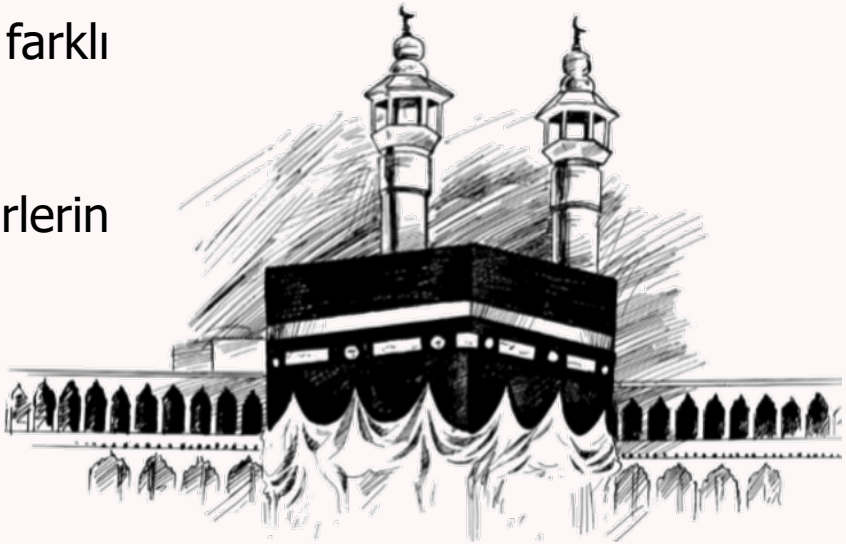

- İlk Çağ şehirlerinde tapınağın, Orta Çağ Hristiyan şehirlerinde kiliselerin, İslam şehirlerinde camilerin şehrin merkezinde yer alması, insanların hayatını doğrudan yönlendiren dinlerin şehirlerin kurulup gelişmesinde etkili olduğunu gösterir.

- İlk şehirler, su kaynakları, kıyılar, verimli ovalar, ulaşım ve güvenlik yönünden sorunsuz bölgelerde ortaya çıkmıştır.

- Arap yarımadası, Mezopotamya, Hindistan Mısır ve Anadolu yeryüzündeki ilk şehirlerin kurulduğu bölgelerdir.

- Birçok şehir, askeri, ekonomik ve siyasi nedenlere bağlı olarak kurulmuştur.

- Ülke sınırlarını koruma ihtiyacı garnizon şehirlerin, ekonomik amaçlar ise sanayi şehirlerinin ve kıyılarda liman şehirlerinin kurulmasına yol açmıştır.

- Bir bölgenin savaş, salgın hastalıklar, depremler nedeniyle harap olması veya terk edilmesi gibi gerekçeler yeni şehirlerin ortaya çıkmasına ortam hazırlamıştır.

- Teknolojik gelişmeler ve ulaşımın kolaylaşması yeryüzünün her tarafında yeni şehirlerin kurulmasına imkân sağlamıştır.

- Sanayi Devrimi'nden sonra şehirlerin kurulmasında ekonomi tek belirleyici etken haline gelmiştir.

- **Sizce şehir ve medeniyet arasında nasıl bir ilişki vardır**

2. Şehir ve Medeniyet İlişkisi

- Medine kelimesi şehir anlamına gelmektedir.
- Medeni; şehirli, medeniyet ise şehirli hayat anlamındadır.
- Medeniyet ve şehir birbirini tamamlayan unsurlardır.

- Sanat, edebiyat, mimari, bilim, musiki ve zanaat gibi faaliyetleri icra etmek isteyenler şehirde daha fazla destek ve çalışma imkânı bulur.

- Ortaya çıkan nitelikli ürünlerin, toplum tarafından anlaşılıp takdir edilmesiyle şehir, medeniyetin geliştiği zemin haline gelir.

- Medeniyet öncüsü olan peygamberler, şehirlerden veya yerleşik kültüre sahip toplumların arasından seçilmiştir.

- Toplumda çürüme ve yozlaşma, genellikle belirli bir gelişim aşamasına ulaşan şehir hayatında baş gösterdiğinden, peygamberler tebliğlerini genellikle şehir halkına yapmışlardır.

- Kur’an-ı Kerim'de, mamur edilen şehirlerin medeni toplumlar için nimet olduğu, ancak kıymetinin bilinmemesi durumunda sahiplerinden bu nimetin geri alındığı zikredilmektedir.

- Şehirlerin de kimliği vardır. Şehrin kimliği, o şehirde yaşayanların dünya görüşleri, inançları ve gelenekleriyle doğrudan alakalıdır.

- Şehrin mekânları bu değerler doğrultusunda şekillenir.

- Bir şehri tanımak için, sahip olduğu medeniyet birikimine bakmak gerekir.

- Antik dönem şehirlerinden Roma ve Atina

- Hıristiyanlara ait şehirlerden Paris ve Viyana

- Müslümanlara ait şehirlerden Mekke, Medine ve İstanbul ait oldukları inanç dairesinin medeniyetini temsil eden merkezlerdir.

- **Sizce bir şehirde olması gereken özellikler nelerdir?**

3. Şehir ve Özellikleri

- Şehir; farklı iş, meslek, yapı ve insan çeşitliliğine sahiptir. Şehir ile şehir halkı arasında sürekli bir etkileşim hali söz konusudur.
- Şehirde insan, sokak, yol, mabet, çarşı, pazar ve yönetim bir aradadır.
- Şehir, kendi sakinleriyle birlikte farklı bölgelerden gelenlerin yerleştiği bir mekandır.

- Şehirli olmak, yaşanılan mekana uyum gösteren insanlar arasındaki etkileşim ve davranışlarda ortaya çıkar.

- Şehirlilik, farklılıklara tahammül, mekânı kullanma anlayışı ve bir arada yaşama şuuru ile kazanılır.

- Şehrin sâkinlerinin;
  - ✓ şehrin kimliğini oluşturan inanç ve ideallere uygun davranması
  - ✓ şehrin kültüründen ve refahından yararlanması
  - ✓ şehri tanır hale gelmesi
  - ✓ şehri sahiplenmesi
  - ✓ yaşadığı şehre değer katacak bilince ulaşması ile birlikte **şehirli kimliği** ortaya çıkmış olur.

- Adaletle yönetilen şehirde hayat kalitesi yükselir, toplumun refahı ve mutluluğu artar.

- Farabi böyle bir şehir için faziletli şehir ifadesini kullanır. Onu, sağlıklı bir vücuda benzetir.

- Şehirlerin kendilerine özgü bir ruhu vardır.
- Bu özelliği tam olarak İslam şehirlerinde görmek mümkündür.
- Mabet, mektep, mahalle, sokak, ev, konuşulan dil, müzik, şiir, yeme-içme ve giyim- kuşam bu ruhtan izler taşır.

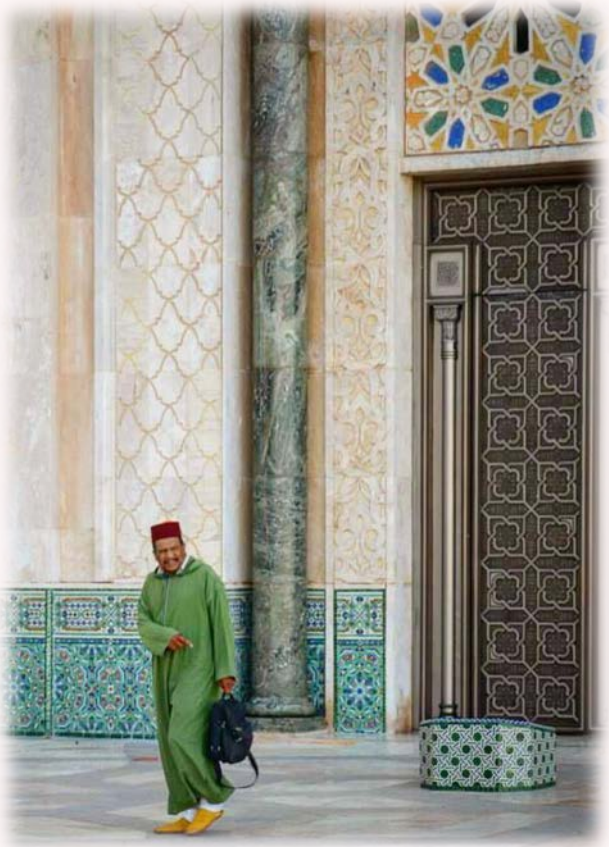

- İslam şehrinde komşuluk ilişkileri üst seviyededir.
- Çevre temizliğine ve tanzimine dikkat edilir.
- Sokak hayvanlarına merhamet edilir.
- Şehir, mensubu olduğu milletin kültür ve medeniyet birikimini nesilden nesile aktarımda önemli bir köprü vazifesine sahiptir.

- Müslümanlar kendi hayat anlayışları doğrultusunda yeni şehirler kurmuşlar veya daha önceden kurulmuş olan bazı şehirleri yeniden planlamışlardır.

- İslam ile birlikte şehircilik alanındaki ilk düzenlemeler Resul-i Ekrem tarafından hicretten sonra kendisine nispetle **Medinetü'n-Nebi** adını alan Yesrib'de yapılmıştır. Bu süreçte İslam şehir modeli ortaya çıkmıştır.

İslam şehrinin bazı özellikleri:

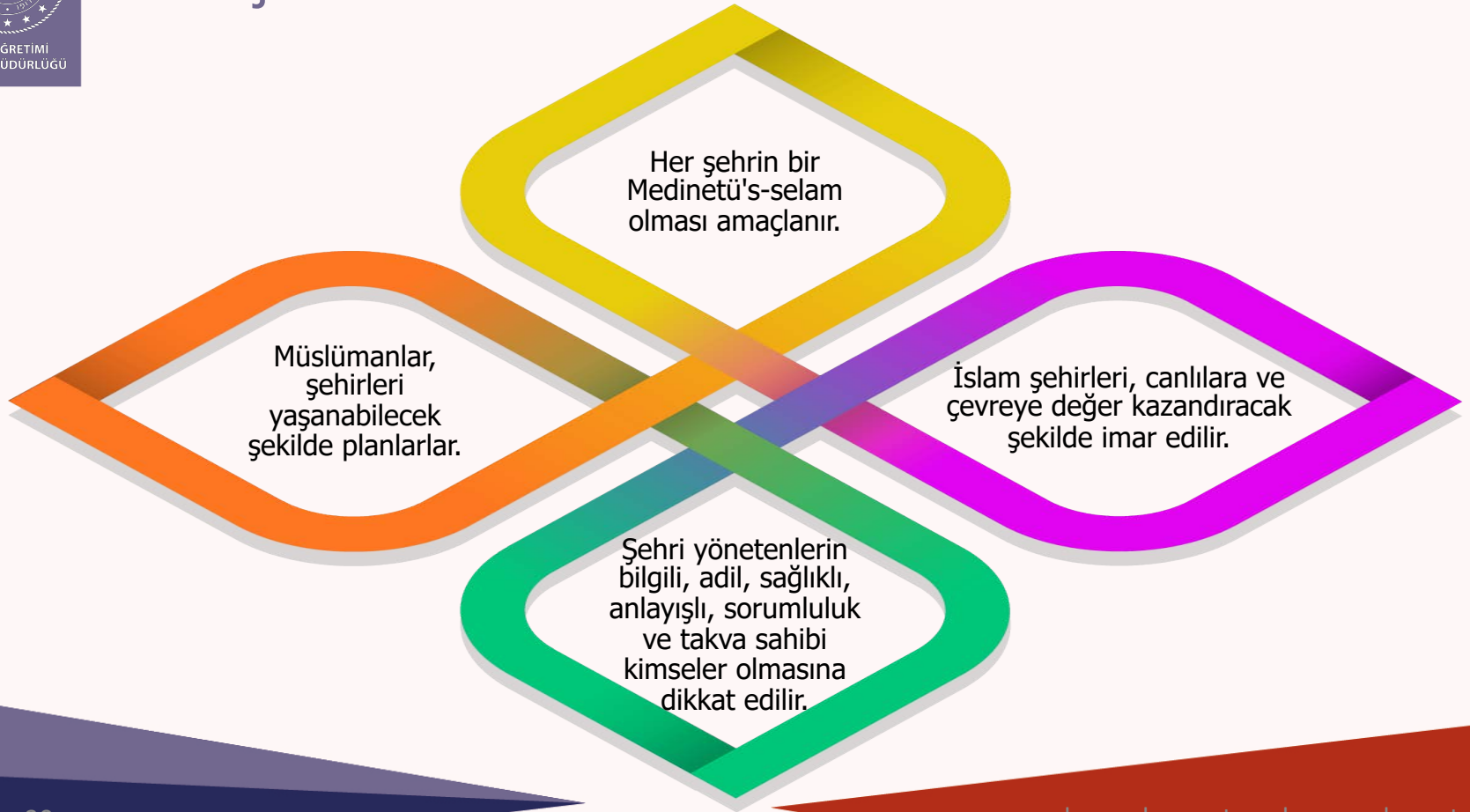

Şehirler, inançların serbestçe yaşandığı, insanlara onurlarını kıracak her türlü baskının yasaklandığı özgürlük mekânlarıdır.
Müslümanlar ve gayrimüslimler din, mezhep ve geleneklerini kendilerine sunulan güven ve adalet ortamında rahatça sürdürme imkânına sahiptir.
İslam şehri mana ve maddenin birlikteliğini yansıtır.
Şehrin yol sistemi, insanların öncelikle camiye sonra idare, eğitim ve sağlık gibi kurumlara kolayca ulaşmasını sağlayacak şekilde planlanmıştır.

İslam şehrinde hayatın akışını ibadetlerin yapılma süreçleri düzenler.

Şehrin mimari yapılanmasında mütevâzılık esastır.

Türbeler, ziyaret mekanları, sanat ve mimari özellikleriyle şehrin önemli unsurları arasında yer alır.

Şehirde heykel, anıt ve benzeri unsurların bulunmasından kaçınılır.

Şehrin Düzeni ve Fiziki Unsurları

- Müslümanların şehircilik anlayışı ve tecrübesiyle oluşan bir şehrin fiziki yapısında genel olarak yukarıdaki unsurlar yer almıştır:

Dinî merkez

- Mabet, İslam şehrinin merkezidir. Kâbe bunun en belirgin örneğidir.

- Hz. Peygamber'in Mescid-i Nebi'yi inşa etmesiyle birlikte mabet sonraki dönemlerde de şehrin merkezi yapısı olmuştur.

- Camiler, mimari olarak şehre İslami görünüm kazandırır ve şehrin kimliğini belirler.

- İstanbul'da Süleymaniye, Edirne'de Selimiye ve Bursa'da Ulu Cami bu şehirlerin kimliğiyle bütünleşmiştir.

Ekonomik merkez

- İslam şehirlerinde çarşı, Hz. Peygamber'in Medine'de yerini bizzat tespit etmesi örnek alınarak merkezdeki caminin hemen yakınında kurulmuştur.

- Çarşılar, İslam şehrinin büyümesine katkı yapmış, zenginliğin ve gelişmişliğin göstergesi olmuştur.

- Kıyafetleri, dilleri, mezhepleri hatta renkleri farklı her çeşit insan, çarşının unsurudur.

Yönetim merkezi

- İslam şehrinde yönetim merkezindeki yapılar, saraylar dâhil olmak üzere şehrin hâkim fiziki unsurudur.
- İdari yapılar mimari ve estetik yönden camilere göre daha mütevazıdır.

Mahalle

- İslam ülkelerinin çoğunda aynı isimle anılan mahalle, şehrin çekirdeği ve temel birimidir.
- İslam şehrinin küçük bir modelidir.
- Mahalle, aynı mescitte ibadet edenlerin ikamet ettiği yerleşim birimidir.

- Osmanlı şehrinde mahallelinin hayatı cami, mektep, ev, sokak, çeşme, meydan ve mezarlık gibi unsurlar arasında cereyan eder. Burada mekânla kültür iç içedir.

Ev

- Müslümanların kendine özgü sanat ve estetik anlayışının eseri olan ev; bahçesi, sokakla ilişkisi, cumbası, dolapları, tavanı ve kaplamasıyla tam bir bütünlük gösterir.
- Ev inşa edilirken komşunun mahremiyeti ihlal edilmez, manzarası ve ışığı kesilmez.
- Ev, sohbet, sanat, şiir ve musikinin üretildiği, misafirin ağırlandığı mekandır.
- Mimarisi abartıdan ve israftan uzak olacak şekilde tasarlanmıştır.

Hamam

- İslamiyet'in temiz olmayı emretmesi ve toplumun temizlik ihtiyacı hamamların kurulma nedenidir.

- Hamamlar şehrin merkezi bölgelerinde camiyle birlikte kurulmuş, İslam coğrafyasında yayılmış ve her şehirde çok sayıda hamam inşa edilmiştir.

Mezarlık

- Müslümanlar için ölüm yeni bir hayatın başlangıcı, mezarlık da kapısıdır.
- Mezarlar, insanlara ölümü hatırlatması için yol kenarlarına kurulmuş bu suretle hayatın içinde yer almıştır.

Yol

- İslam şehirlerinde yollar, şehrin merkezindeki camide kesişir.
- Şehirde doğrusal olmayan, dar ve çok sayıda çıkmaz sokağı içeren bir yol şebekesi mevcuttur.
- İkametgahların çevresinde, özel hayatın mahremiyetini gizleyen ve güvenli kılan bir yol sistemi vardır.

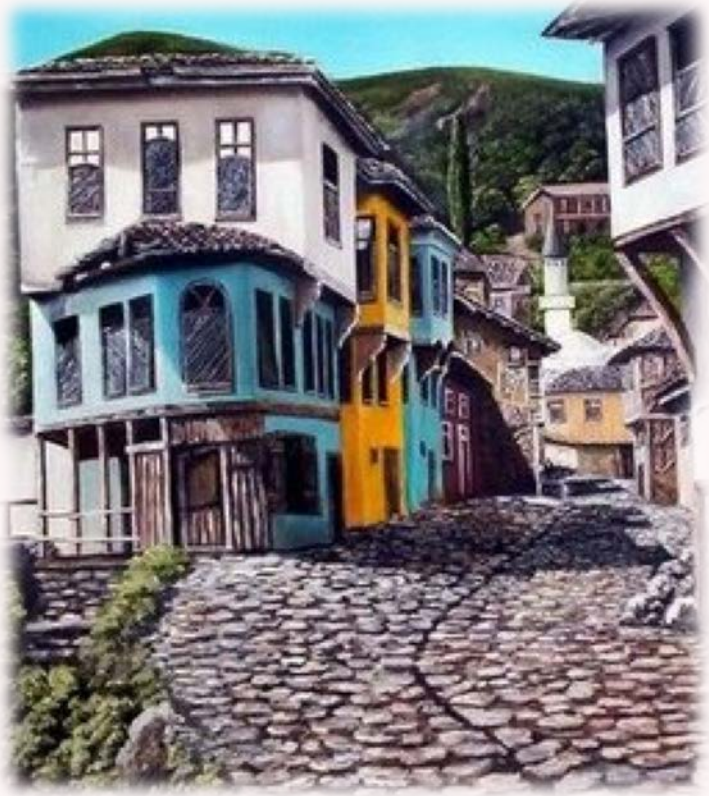

İslam Medeniyetinin Beşiği Olan Şehirler

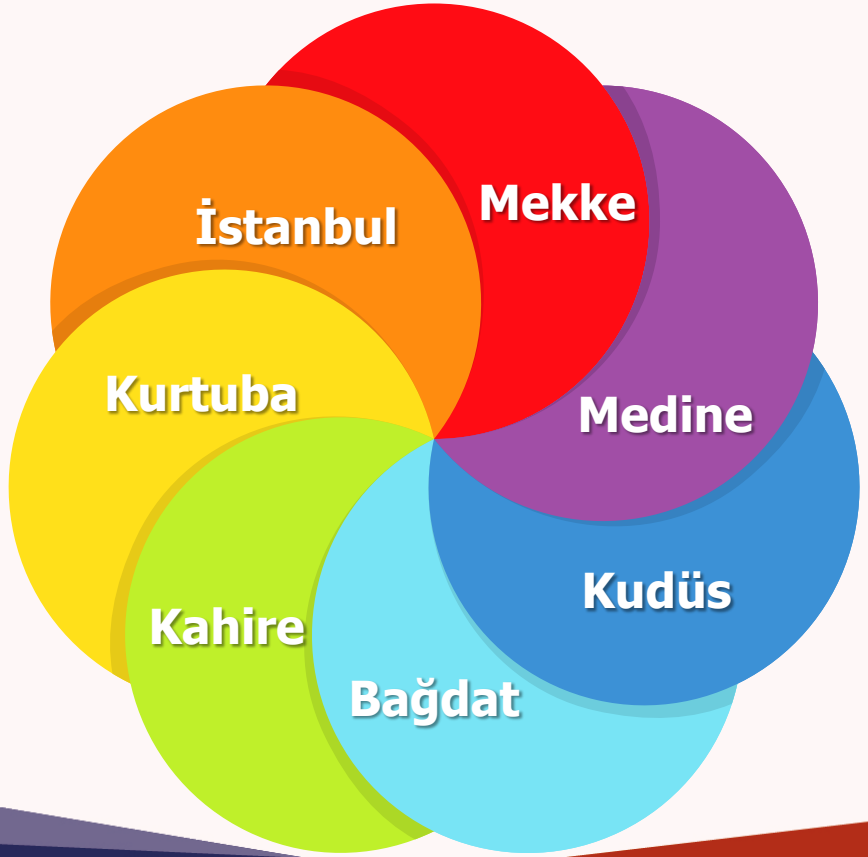

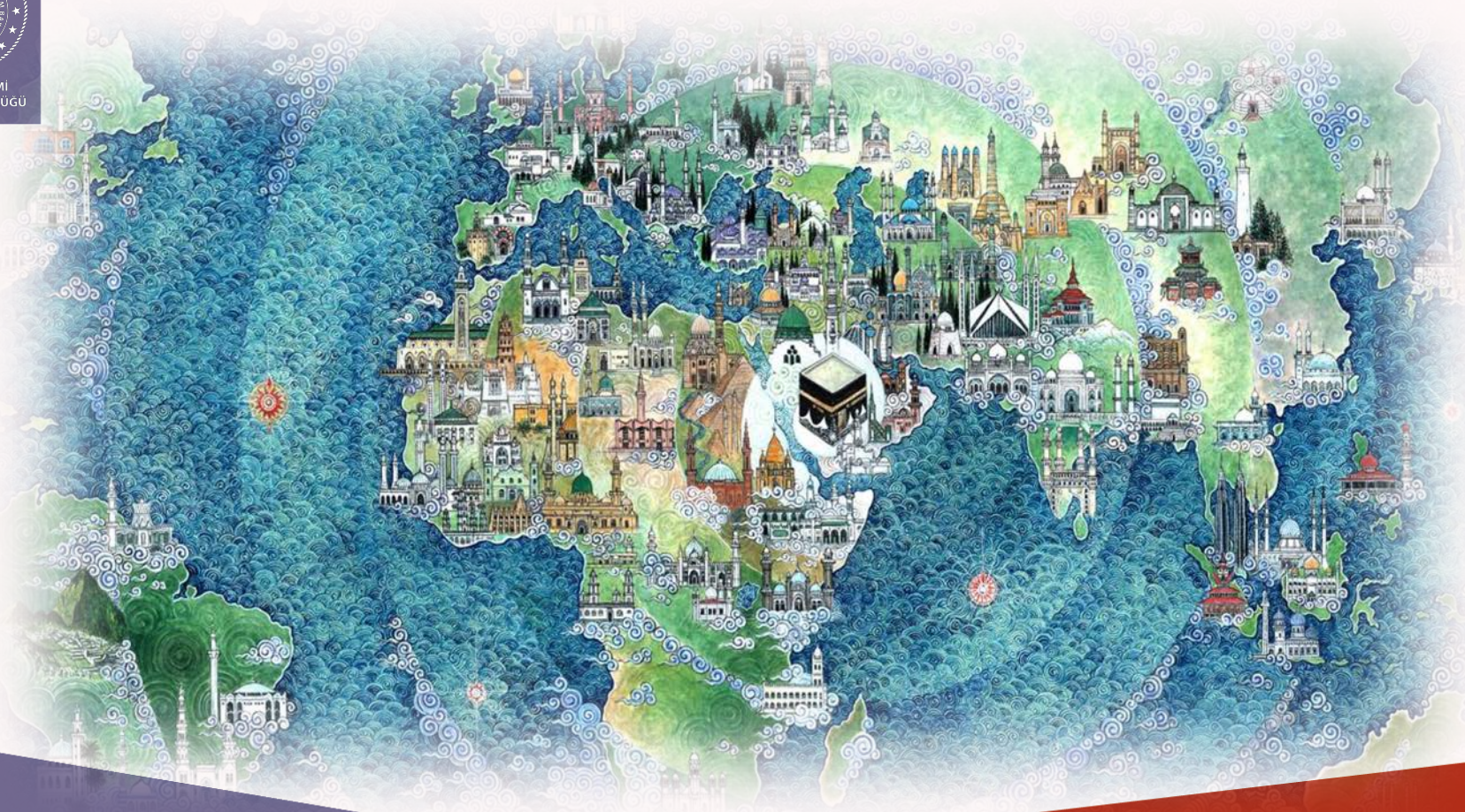

Mekke

- Yüce Allah'a (c.c.) kulluk maksadıyla inşa edilen ilk mabet, Kabe buradadır.
- İslam dünyasında ilmi faaliyetlerin gerçekleştiği ilk merkezlerdendir.
- Hac farizası bu şehirde yapılır.
- Harem kılınarak Allah (c.c.) tarafından koruma altına alınmış, hiçbir zaman yabancı hâkimiyeti altına girmemiştir.

Medine

- Peygamber şehridir.
- Medine, İslam ve dünya tarihinde bir dönüm noktası olan hicretin yurdudur.
- Mescidi, çarşısı, yönetim birimleri Hz. Peygamber tarafından kurulmuştur.
- İslam Devleti'nin ilk başkentidir.

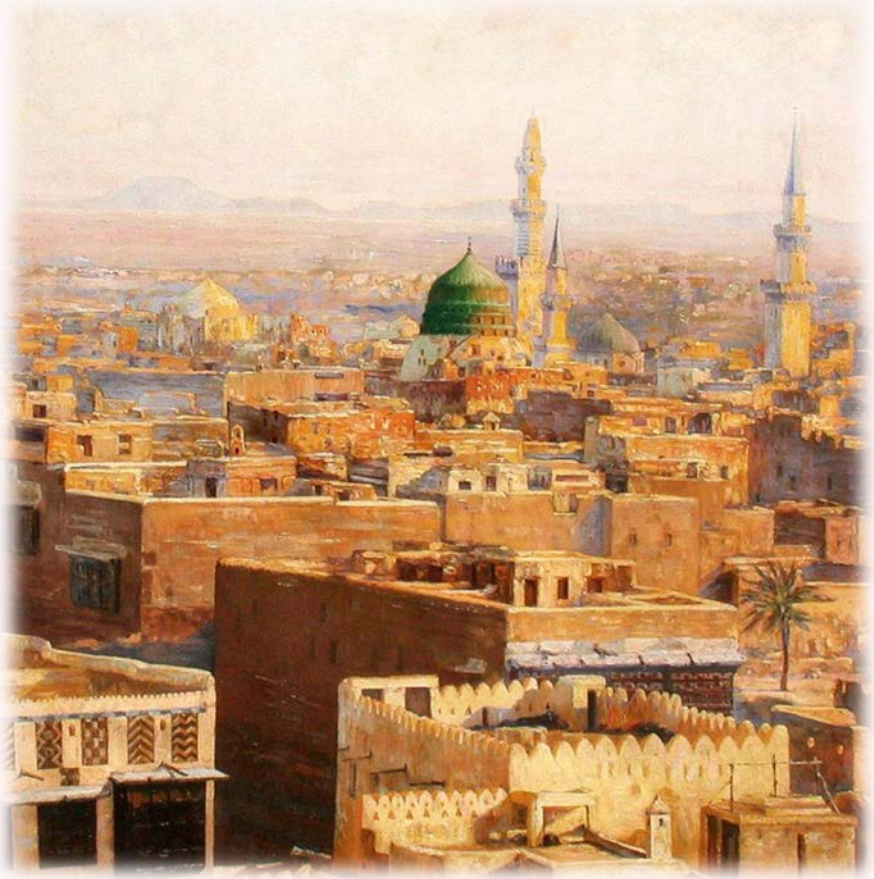

- Medine, İslami ilimlerin doğup geliştiği ve ilmi ekollerin oluştuğu bir şehirdir.

- Şehre gösterilen ihtimam ve şehrin manevi havası, Medine'yi İslam coğrafyasında yaşayan Müslümanlar için bir çekim merkezi haline getirmiştir.

Kudüs

- Müslümanların ilk kıblesidir.
- Mirac mucizesinin mühim bir noktasıdır.
- Yeryüzünde ziyaret edilebilecek üç mescitten biri olan Mescid-i Aksa burada yer alır.

- Hz. Ömer (r.a.) döneminde savaşsız teslim olan şehirde bir cami inşa edilmiş, halka mal ve can güvencesi verilmiş, din ve ibadet hürriyeti tanınmıştır.

- Müslüman yöneticiler, şehrin imarına ve İslami kimliğinin korunmasına büyük önem vermiştir.

- Osmanlılar döneminde, Kubbetü's-Sahra'nın onarımı, bugün halen ayakta olan surların yapımı, su kanalları açılması, vakıflar kurulması, Kudüs'e gösterilen hürmettendir.

Bağdat

- Bağdat, İslam medeniyetinin en önemli merkezlerinden biridir.
- Medinetüsselam, Kubbetülislâm ve Darulhilafe gibi isimleriyle meşhur olmuştur.
- İlim ve sanat alanında verilen eserler, Avrupa'daki ilim ve sanat faaliyetlerini de etkilemiştir.

- İslam medeniyetinin bu ihtişamlı şehri, tarihi boyunca ağır bedeller ödemiştir.

- Moğolların 1258'deki saldırıları ve son yüzyılda batılılar tarafından işgal edilmesi, halkı, âlimleri, eserleriyle tüm birikiminin yok edilmesine ve sömürülmesine yol açmıştır.

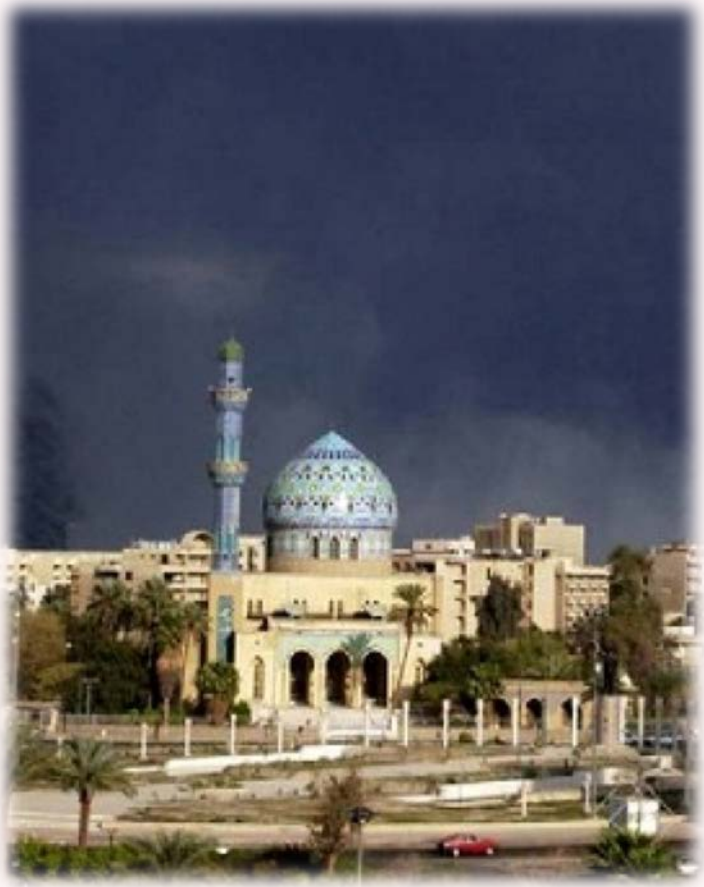

Kahire

- Mısır'ın fethinden sonra Hz. Ömer (r.a.) tarafından bir garnizon şehir olarak Fustat kurulmuştur.
- Fustat daha sonraları Kahire olarak isimlendirilmiştir.
- Kahire, bir ticaret merkezi ve liman şehridir.

- Doğu-batı arasındaki baharat ticaretinin ana kavşağı konumundaydı.
- Bağdat Moğol istilasına maruz kalınca, Abbasilerin hilafet merkezi Kahire'ye intikal etmiş ve Kahire İslam âleminin dinî merkezi haline gelmiştir.

Kurtuba

- Endülüs Emevilerinin başşehridir.
- İslam medeniyetini Batıda temsil eden şehirlerden olan Kurtuba, bir ilim ve sanat merkezidir.
- Kurtuba'yı Batı İslam dünyasının merkezi haline getirmek amacıyla inşa edilen Kurtuba Ulu Camii Endülüs dinî mimarisinin en tanınmış ve en büyük eseridir.

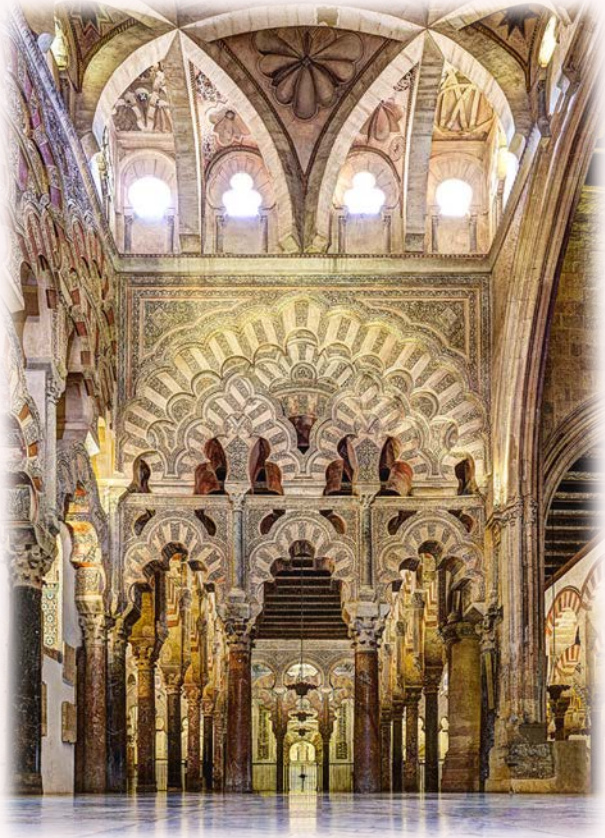

İstanbul

- Roma İmparatoru Konstantin tarafından 4. yüzyılda kurulan İstanbul, dinî, kültürel ve ticari merkez olmuştur.
- Tarih boyunca birçok defa kuşatılan İstanbul, II. Mehmet tarafından fethedilmiştir.
- Fatih Sultan Mehmet Ayasofya'yı camiye çevirerek İstanbul'un İslam şehri olması yolunda ilk adımı atmıştır.

- Osmanlılar, kurdukları binlerce vakıf aracılığıyla İstanbul'u bir İslam şehrine dönüştürmüştür.
- İstanbul, en ihtişamlı günlerini Osmanlı Devleti zamanında yaşamıştır.

Günümüzde Şehir:

- Sanayi İnkılabı, şehirlerin fiziki ve sosyal yapılarında, kültüründe ve insan ilişkilerinde önemli değişikliklere yol açmıştır.

- Bu yeni şehir, modern, endüstriyel dünya görüşünün ve hayat tarzının değerleri doğrultusunda gelişmiştir.

- İslam toplumları Sanayi İnkılabından olumsuz etkilenmiş, siyasi, ekonomik ve askerî nedenlerle Batılıların maddi ve manevi istilasına uğramıştır.

- Şehirlerin tasarımında yalnızca Batı'nın örnek alınması, İslam şehirlerinin Batı'nın kopyaları olarak gelişmesine neden olmuştur.

- Cami, şehrin merkezi olmaktan çıkmış, onun yerini modern şehrin yeni sembolleri olan büyük gökdelenler, eğlence ve alışveriş merkezleri almıştır.

- İslam medeniyetinin köklü eserlerini barındıran İslam şehri turistik bir nesneye dönüşmüştür.

- Günümüzde, gelişmiş ülkelerin şehirlerinde yaşayan çok sayıda insan, barınma imkânından yoksundur.

- Bu şehirlerde alınan sıkı yasal tedbirlere rağmen şiddet önlenememekte, evlerde ve sokaklarda güvenlik sağlanamamaktadır.

Ünitemizi Değerlendirelim

1. Şehir ve medeniyet arasındaki ilişkiyi açıklayınız.
2. İslam şehirlerinde caminin merkez olmasının nedenlerini yazınız.
3. Şehirli kime denir? Açıklayınız.
4. Günümüz şehirlerinde yaşanan çeşitli sorunların çözümüne yönelik yapılması gerekenler hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Cevaplayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi İslam şehrinin özelliklerinden biri <u>değildir?</u>

A) Mescid-i Nebi'nin örnek alınması
B) Mimaride tevazunun esas olması
C) Çıkmaz sokaklara yer verilmemesi
D) İdare binalarının şehrin merkezinde yer alması
E) Hamam ve çarşının camilerin yakınında bulunması

2. Aşağıdakilerden hangisi şehir kelimesinin Kur'an'da geçen isimleri arasında yer almaz?

A) Dar
B) Site
C) Mısr
D) Karye
E) Medine

3. Aşağıdakilerden hangisi Hıristiyanların saldırıları sonucunda Müslümanların elinden çıkmıştır?

A) Kahire
B) Bağdat
C) Kurtuba
D) İstanbul
E) İsfahan

4. Aşağıdakilerden hangisi Kudüs'ün özelliklerinden biri değildir?

A) Müslümanların ilk kıblesi olması
B) Yaşayan dinlerce kutsal sayılması
C) Önemli bir ticaret merkezi olması
D) Mescid-i Aksa'nın burada bulunması
E) Hz. Ebu Bekir (r.a.) tarafından fethedilmesi

5. Aşağıdakilerden hangisi şehirli/medeni bir insanın sahip olması gereken özelliklerden biri <u>olamaz?</u>

A) Şehrin kültürüne ve refahına katkı sağlamak
B) Yaşadığı şehre sahip çıkmak, onu sahiplenmek
C) Şehrin tüm sorunlarını yöneticilere havale etmek
D) Şehre değer katacak bir bilince ve ahlaka sahip olmak
E) Şehrin kimliğini oluşturan inanç ve ideallere uygun davranmak

Hazırlayanlar
Furkan ÖZÜDOĞRU,
Hatice Büşra PAKSOY,
Elif Emine DİRLİK

Redaksiyon
Suna AKKURT

Tasarım
Faize ULUSOY,
Hanife KOYUTÜRK

DİN ÖĞRETİMİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ